

каштоўны аксесуар называўся "літым", бо пасля пракатвання крыху шурпатага пояса праз спецыяльны вал з'яўляліся незвычайная гладкасць і раскошны бляск.

Сапраўдны слуцкі пояс мог змяшчаць да 200 грамаў золата: за адзін такі дарагі аксесуар у даўнія часы можна было купіць некалькі пародзістых коней або нават невялікі маёнтак.

На кожным поясе слуцкія майстры ставілі асаблівыя меткі: у час Рэчы Паспалітай – на лацінцы, пазней на кірыліцы: "SLUCK", "SLUCIAE", "SLUCIAE FECIT", "MEFECIT SLUCIAE" ("Мяне зрабіў Слуцк"), "ВЪ ГРАДЪ СЛУЦКЪ"...

Славуты верш "Слуцкія ткачыкі" Максіма Багдановіча расказвае пра прыгонных дзяўчын, якія замест персідскага ўзору ткалі "цвяток радзімы васілька". Аднак лірычная гісторыя – мастацкая выдумка, паколькі ткаць паясы мелі права толькі мужчыны – умелыя майстры, праца якіх добра аплачвалася.

Вывучыўшы сакрэты ткачоў, мастацкія асаблівасці паясоў і матэрыялы, з якіх яны вырабляліся ў XVIII стагоддзі, у Слуцку аднавілі вытворчасць копій, аналагаў слуцкіх паясоў. Пры стварэнні копій сучасныя слуцкія ткачы выкарыстоўваюць натуральны шоўк, ніткі з золатам і серабром у саставе, нітку "ізамет" і поліэстэр металік. Аналагаў гэтым вырабам у свеце няма.

1. http://gw.lingvo.minsk.by/mab/@book/BOOKS/Albaruthenica/AB_21/_21.htm

УДК 811.163.3

КАЛАРОНІМЫ Ў ФРАЗЕЛАГІЧНЫМ КАНТЭКСТЕ

*Студэнты – Орцях П.І., 45 тс, 1 курс, ФТС;
Фурса А.Ю., 45 тс, 1 курс, ФТС*

Навуковы

*кіраўнік – Платоненка А.В., ст. выкладчык
УО «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны
ўніверсітэт», г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Анотацыя. У дадзеным артыкуле расказваецца пра семантычны і выяўленчы патэнцыял колеравай лексікі.

Ключавыя словы: каларонімы, белы, чырвоны, чорны, семантыка, фразеалагізм.

Праблема колераабазначэння ў лінгвістыцы стала ў апошнія дзесяцігоддзі дастаткова актуальнай. Замежныя і айчыныя моваведы актыўна вывучаюць камунікатыўны, семантычны, сінтагматычны і

выяўленчы патэнцыял колеравай лексікі, адзначаючы яе вялікую ролю ў плане адлюстравання пэўных фрагментаў моўнай карціны свету. Колер разглядаецца як своеасаблівы феномен асэнсавання і разумення чалавекам агульнай карціны навакольнага свету і як важны элемент традыцыйных этнічных культур. Фразеалагізмы з каларыстычным кампанентам складаюць колькасна невялікую групу ўстойлівых адзінак у складзе фразеалагічных слоўнікаў.

Найбольш прадуктыўнымі кампанентамі ў складзе беларускай фразеалогіі з'яўляюцца каларонімы белы і чорны, якія маюць антанімічныя намінацыўныя значэнні і абазначаюць палярныя кропкі колеравага спектра: белы – 'які мае колер снегу, малака' і чорны – 'які мае колер сажы, вугалю, самы цёмны з усіх колераў'. На антанімічным супастаўленні каларонімаў пабудаваны фразеалагізмы чорным па белым 'вельмі дакладна, выразна, зусім пэўна, недвухсэнсавы (напісана, сказана, надрукавана)', рабіць з белага чорнае (белае чорным) 'падаваць што-небудзь у іншым выглядзе, беспадстаўна перайначваць'. Белы колер у этнакультуры беларусаў асацыюецца найперш з жыццёвай сілай, здароўем і вытворчым патэнцыялам, сімвалізуе чысціню, святасць, прыгажосць і зямное жыццё. Семантыку жыцця побач з прасторавай семантыкай утрымлівае каларонім і ў фразеалагізме белы свет 'навакольная рэчаіснасць – сусвет, зямля, з усім, што на ёй існуе, жыццё ва ўсіх яго праявах', які ўваходзіць таксама ў склад выразаў з разнастайнымі значэннямі: не бачыць белага свету, выводзіць на белы свет, у белы (божы) свет, у белы свет як у капейку, не жылец на белым свеце і інш. Цікавым падаецца, што сінонімам да калароніма белы ў пэўных выказах выступае прыметнік божы: белы свет / божы свет; у белы (божы) свет, а сінонімам фраземы ў белы свет як у капейку ў значэнні 'не цэлячыся, спадзеючыся на шчаслівы выпадак (страляць і пад.)' з'яўляецца словазлучэнне богу ў вокны[1]. Каларонім белы ў спалучэнні з заонімамі актуалізуе пэўным чынам сему адметнасці, як са станоўчай, так і з адмоўнай канатацыяй: фразеалагізм на белым кані гаворыць пра знаходжанне асобы ў выгадным становішчы або ў якасці пераможцы, а выраз белая варона ўжываецца ў дачыненні да чалавека, рэзка непадобнага да іншых людзей сваімі паводзінамі ці знешнім выглядам. Такім чынам, у фразеалагічным кантэксце каларонім белы найчасцей рэалізуе станоўчыя канатацыі, за выключэннем адзінкавых выразаў, напрыклад: фразеалагізм (даводзіць, распякаць) да белага калення абазначае 'сітуацыю давядзення чалавека да поўнага адчаю, да поўнай страты самавалодання' (сін. да вар'яцтва). Амбівалентнае асэнсаванне белага сустракаем, аднак, у народных параўнаннях. Цікавымі з гэтай пазіцыі ўяўляюцца выслоўі белая як сонца і белы як смерць, якія

адначасова суадносяць белы колер як з верхнім, так і з ніжнім локусам светабудовы. Народнымі эталонамі белага колеру ва ўстойлівых кампаратывах выступаюць адпаведныя прадметы хатняга ўжытку (белы як засланка, белы як сцяна, белы як печ, белы як палатно, белы як папера), расліны (белая што яблына, белы (гэтат) свет як макаў (макавы) цвет, бела як ліпіначка), жывёлы і птушкі (бела як свіное цела, белы як лебедзь), прадукты харчавання (белы як малако, белы як сыр, белы як яйцо, белы як смятана, белы як мука), з’явы прыроды (белы як снег, белая як сонца)[2].

З чорным колерам у беларусаў традыцыйна суадносяцца адмоўныя з’явы. Паводле міфічных уяўленняў, ён «сімвалічна асацыюецца з зямлёй, адыходам у іншасвет, небыццём, хаосам, разбурэннем, небяспекай, чужым, нечалавечым, няправедным, дэманічным». Негатыўнымі канатацыямі суправаджаюцца і пераносныя значэнні прыметніка калароніма, зафіксаваныя ў тлумачальных слоўніках: ‘цяжкі, змрочны, беспрасветны’, ‘нізкі, каварны, подлы’, ‘дрэнны, адмоўны’, ‘вядзьмарскі, чарадзейскі, звязаны з нячыстай сілай’ (уст.). Пазнавальна, што прыметнік чорны ў старажытнарускіх пісьмовых помніках XI–XII стагоддзяў выкарыстоўваецца ў хрысціянскай сімволіцы, дзе азначае ‘які належыць цёмным сілам, мае дачыненне да зборышча чарцей’, у процівагу прыметніку белы ў значэнні ‘бязгрэшны’». Пацвярджае вызначаны аксіялагічны вектар асэнсавання чорнага і фразеалагічны матэрыял: чорны дзень – ‘цяжкі, змрочны час для каго небудзь’, як чорны вол – ‘крайняе напружанне сіл’, у чорным святле – ‘уяўляць што-небудзь змрочна, непрыглядна, горш, чым на самай справе’, маляваць (мазаць) чорнай фарбай (чорнымі фарбамі, у чорных фарбах) – ‘падаваць, характарызаваць каго-ці што-небудзь у негатыўным плане’, у чорным целе – ‘надгаладзь, без дастатковага харчавання’, ‘вельмі строга, сурова, абмяжоўваючы свабоду дзеянняў’, глядзець праз чорныя акуляры – ‘не заўважаючы нічога добрага ў кім небудзь, чым-небудзь, чарніць, ганьбаваць каго-небудзь, што-небудзь’ і інш[1]. Народнымі эталонамі чорнага ва ўстойлівых выразках выступаюць рэчывы і рэчы чорнага колеру (чорны як смала, чорны як смоль, чорны як дзёгаць, чорны як сажа, чорны як вугаль, чорны як галавешка, чорны як падмазка, чорны як бізун, чорны як комін, чорны як засланка), жывёлы і птушкі (чорны як вуж, чорны як жук, чорны як смоў, чорны як крук, чорны як галка, чорны як грак), цёмныя гадзіны сутак (чорны як ноч, чорны як асенняя ноч), аб’екты прыроды (чорны як зямля) і інш. Эталонам у параўнаннях становяцца таксама найменні цёмнавалосых або цемнаскурых людзей (чорны як цыган, чорны як арап, чорны як мурын), людзей адпаведных прафесій (чорны як камінар, чорны як катляр) або назвы міфічных дэманічных істот (чорны як чорт)[2].

Чырвоны колер у народных параўнаннях – гэта найперш колер крыві і агню: чырвоны як агонь, чырвоны як жар, чырвоны як іскра, чырвоны як кроў, што цалкам адпавядае асэнсаванню сімволікі згаданага колеру ў міфалагічных традыцыях. Іншымі эталонамі чырвонага выступаюць расліны, іх часткі і вырабы з іх, ягады, грыбы адпаведнага колеру (чырвона як каліна, чырвона як ягада, чырвоны як ружа, чырвоны (красен) як мак, чырвоны як памідор, чырвоны (красны) як бурак, чырвоны як пень (коўш) альховы, чырвоны як рыжок), жывёлы і птушкі і чырвоныя часткі іх цела (чырвоны як гіль, чырвоны як індык, чырвоны (счырванеў) як рак [вараны, печаны], чырвоныя рукі як [гусіныя] лапы), рэаліі прыроды (чырвоненькі як месяц)[1]. Як адценне чырвонага колеру (светла-чырвоны) разглядаецца намінатыўнае значэнне калароніма ружовы; этымалогія прыметніка звязваецца з кветкай ружай. Фразеалагізмы ружовыя акулеры, глядзець праз ружовыя акулеры, у ружовым колеры (святле), маляваць ружовымі фарбамі (у ружовых колерах) абазначаюць ідэалізаванае (падчас лепш, чым ёсць на самай справе), нічым не азмрочанае бачанне, успрыманне чаго-небудзь або прывабліваю характарыстыку чаго-ці каго-небудзь[2]. Такія фразеалагізмы пэўным чынам падмацоўваюць пераноснае значэнне прыметніка, пададзенае ў тлумачальным слоўніку: ‘нічым не азмрочаны, радасны, светлы’.

Такім чынам, у складзе беларускіх фразеалагізмаў каларонімы рэалізуюць як станоўчы, так і адмоўны сэнс. Народнымі эталонамі колераў ва ўстойлівых параўнаннях становяцца разнастайныя рэчы і рэчывы, прадукты харчавання, прадстаўнікі жывёльнага і расліннага свету, аб’екты і з’явы прыроды, цёмныя і светлыя інтэрвалы сутак, міфічныя істоты і нават людзі пэўных прафесій.

1. Абрагімовіч, М. Чорны: з гісторыі слоў / М. Абрагімовіч // Роднае слова. – 2013. – № 9. – С. 32–33.

2. Бирих, А.К. Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник / А.К. Бирих, В.М. Мокиенко, Л.И. Степанова. – СПб.: Фолио-Пресс; СПбГУ, 1998. – 704 с.